

Nerse, S. (2014). Türkiye kır çalışmalarında paradigma değişimi, *Sosyoloji Der-gisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.165-179

Türkiye Kır Çalışmalarında Paradigma Değişimi

Serdar Nerse*

Özet: Türk sosyolojisinin başlangıcından beri, “uygulamalı kır çalışmaları” yapılmış ve bu alandaki çalışmalara büyük önem verilmiştir. İlk dönem çalışmaları Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’yi kurtarmaya yönelik girişimler olarak ön plana çıkmış ve siyasi gelişmelerin etkisinde kalmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kırsal sosyoloji çalışmaları; devletçilik, korumacılık, serbestleşme, ulusal kalkınma, küresel piyasalara açılma, yerel/bölgesel kalkınma gibi politik uygulamalardan etkilenmiştir. Son dönemde, Avrupa Birliği (AB)’ne uyum paketleri çerçevesinde Türk kır Ortak Tarım Politikası içine alınmak istenmektedir. Bu çerçevede, son dönemde sosyal bilimciler tarafından kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Makalemizde Türk sosyolojisinin başlangıç dönemlerinden son dönemlerine doğru değişen konular bağlamında kır çalışmalarını değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kır Çalışmaları, Kır/Köy Sosyolojisi, Kırsal Dönüşüm, Kırsal Kalkınma, Toplumsal Yapı ve Değişme

Paradigm Shift in the Turkish Rural Studies

Abstract: From the early days of Turkish sociology, applied studies in the rural area have been made, and great attention has been paid to studies in this field. The first-term studies have come to the fore after the First World War as a part of attempts to rescue Turkey, and have been influenced by political developments. Studies in rural sociology have been affected by political practices like statism, protectionism, liberalization, national development, the opening of global markets, local/regional development since the founding of the Republic. In recent period, Turkey steps forward as to be taken into the Common Agricultural Policy of the European Union within the framework of the European Union harmonization package. In this context, rural development studies are carried out by social scientists in recent years. In our study, we will focus on rural studies within the framework of changing issues in the Turkish sociology from the beginning up to present.

Keywords: Rural Studies, Rural Sociology, Rural Change, Rural Development, Social Structure and Change

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, serdarnerse@yahoo.com.

Giriş

Toplumun kalkındırılması, toplumsal sorunlara çözüm getirilmesi sosyolojinin temel uğraşdır. Bu uğraşı *köy sosyolojisi* alanında da kırsal alanın kalkındırılması ve değişimin incelenmesi açısından önceliklidir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Batı'da kır sosyolojisi olarak anılan çalışma alanı, Türkiye sosyoloji literatüründe Cumhuriyetin ilk zamanlarından itibaren köy sosyolojisi olarak yer edinmiş oldukça eski bir alandır. Türkiye'nin kurtarılması fikrinden hareketle, ilk Türk sosyologlarından itibaren çağdaşlaşma söylemi Türkiye sosyolojisinde yer edinmiştir. Çağdaşlaşmanın kırsal alandan başlatılması dönemin hakim politikasıdır.

Köy sosyolojisi alanında çağdaşlaşmayla köy kalkınması/kırsal kalkınma, köy iktisadiyatı, kırsal yapı ve değişim problemleri çoğunlukla ele alınan konular olmuştur. Sürekli bir biçimde Türkiye'nin temel problemlerinden olan kırsal kalkınma, kırsal toplumsal yapı ve değişim konularında çalışmalar yapılmıştır. Ancak 1990'lı yıllara doğru sosyal bilimlerin alanında ilginin giderek azalmaya başladığını belirtmek gerekir. 1990'ların sonu ve 2000'li yıllar ile birlikte yaşanan hızlı değişime (önceki dönemlere oranla az olsa da) kır çalışmalarına farklı bir biçimde tekrar ilgiyi çekmiştir. "Son dönemde yaşanan hızlı toplumsal değişime rağmen, yakın geçmişimizde kırsal Türkiye'nin sosyo-ekonomik sorunlarının çözümüne yönelik kayda değer gelişmelerin yaşandığı da söylenemez" (Arslan, 2003, s.1). Benzer durumu köy sosyolojisi alanında da görmekteyiz. İlk köy çalışmalarından hareketle, sonradan gelenlerin öncekilerden yararlanarak benzer kavramlar veya yöntemleri denemeleri, köy sorunlarının genellikle toprak mülkiyeti ve dağılımı eksenli problemler olarak görülmesi, farklılaşma örüntüleri arasında sürekli bir benzerlik aranmaya çalışılması, yerel özelliklerin dikkate alınmaması bu problemin sebeplerindedir.

Köy sosyolojisinde kır çalışmalarının temel gelişimi Türkiye kalkınma politikası paralelinde olmuştur. Türkiye kalkınma politikaları ise dünyadaki etkilerden bağımsız değildir. Dolayısıyla dış etkenler Türk kırını oldukça etkilemiştir. Dış politik etkiler Türkiye politik hayatında ve kalkınma programlarında bir sürekliliğin oluşmasına engel olmuştur. Çalışmamızda dönemler arası geçişler, bir önceki dönem ile izleyen dönemlerde yapılmış çalışmaların ilgilerini ve dönem içinde en yaygın kullanılan ekonomik programları dikkate alarak konuyu açmaya çalıştık. Nasıl ki bilimsel yazın dünyasında kavramlar iletişimin en temel araçları olarak görülüyorsa, aynı zamanda dönemler arasındaki ilişki, farklar ve geçişleri de iyi belirlemek gerekmektedir. Dönemler arası geçiş, ilişki ve farklar, yapılan çalışmaların konumlandırılışı açısından daha yararlı olacaktır.

Türkiye, politik ve iktisadi hayatında geçişli dönemler yaşamıştır. İlk yıllar, korumacılık ve devletçiliğin hakim olduğu yıllardır. Bu yıllarda tarımsal üre-

tim, hayvancılık, mevsimlik işçilik, yarıcılık, kiracılık gibi üretim ilişkileri incelenen konular olmuş, 1950'li yıllar Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin etkisiyle serbestleşmenin başlaması, küresel pazar, kıra teknoloji girişi, kırdaki çözülme ve göç konuları incelenmiştir. Kalkınma iktisadı teorileri Batı'da 1930'ların başında tartışılan konular iken ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'da yaygınlaşmışken, Türkiye'de ise 1963 ile beraber kalkınma planları olarak ilk dönemlerinde devlet eliyle korumacılık şeklinde somutlaşmıştır. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başından itibaren kalkınma iktisadı yerini küreselleşmeye bırakmıştır. Kır çalışmaları dönemselleştirilmesi bakımından olaya baktığımızda; 1920'lerde başlayan korumacılık ve devletçilikten serbestleşmeye ve uluslararası pazarlara açılmaya doğru 1950'li yılların sonuna kadar bir ilk dönem, 1960'ların başlarında başlayan planlı dönemin etkisinden 1980 kararları ve hatta bu yılların sonuna kadar küreselleşme ve uluslararası pazarlara açılmayı bir ikinci dönem olarak ele alabiliriz. 1980 yoğun bir şekilde kırsal nüfusun azaldığı yıllar iken, köye olan ilgi de azalmıştır. Üçüncü dönemi, 1980'lerin köy sosyolojisi açısından durgun yılları olarak ele alırken, 1999'daki 17. stand-by anlaşmasına kadar götürdük. 1999 sonrası kırsal kalkınma uygulamaları ve 2000'lerde Ortak Tarım Politikasının etkilerinin sorgulandığı dördüncü dönemdir. İlk dönem köy sosyolojisi çalışmalarında daha çok toprak mülkiyeti, toprak dağılımı, teknoloji kullanımı, geçim problemleri gibi ekonomik ya da gelenekler, adetler, eğitim durumu gibi kültürel faktörler ele alınan konular iken, sonraki yıllarda metalaşma süreci, kırsal pazara açılması, serbest ve küresel pazara eklenme süreci, kapitalizmin etkisi gibi konular literatürde yer bulmuştur.

Kır çalışmalarında, bir diğer önemli problem karşılaşılan kavramların tanımlanmasıdır. Çalışmamızda, köy sosyolojisi yerine *kır sosyolojisi* kavramı kullanılabilir ya da kullanılamaz tartışmasından ziyade, son yıllarda literatürde çoğunlukla kır sosyolojisi kavramının kullanıldığını belirtmek gerekir. Kır sosyolojisi ile köyün sınırları bir nebze aşılmıştır. Köy ve kır aynı kavramlar değildir. Kır kavramı daha genel bir kavram olup, köy ve köy altı yerleşim birimleri ile beraber belde/kasaba gibi birimleri de kapsar ve köye göre kentle daha fazla etkileşimde, kırsal/kentsel etkileşime daha açıktır.

Coğrafya, sosyoloji, antropoloji, iktisat gibi sosyal bilimlerde kavramlar tartışılırken, fen bilimlerinde olduğu gibi sürekli ve net bir tanım ortaya konulamamaktadır. Sosyoloji de olduğu gibi diğer sosyal bilimler alanında sıkça karşılaşılan bir sorun da kırsal alanın kentsel alandan farkının ortaya konulmasıdır. Toplumsal yaşamın dinamik yapısından hareketle, hızlı, sürekli ve hatta kimi zaman dönemseller değişimler meydana geldiğinden, sosyal bilimlerde fen bilimlerinde olduğu gibi kesin bir tanım ya da ayırım ortaya koymak oldukça zordur. Çalışmanın değerlendirilebilmesi, eleştirilebilmesi, karşılaştırı-

labilmesi veya kabul edilebilir olması için konu üzerinde fikir beyan etmeden önce kırsal alanın sınırlarını belirlemek ve köyde yaşayan topluluğu kavramsal açıdan ortak kabul ile tanımlamak gerekmektedir.

Genel olarak kırsal alan, kentsel alanların dışında kalan yerler olarak tanımlanmaktadır. Ancak kırsal alanı böyle dar bir anlamla tanımlamak yetersizdir. Bununla birlikte, kırsal alanın çeşitli karakteristik özellikleri bulunmaktadır. Kırsal alanda nüfus daha homojen olup yüz yüze ilişkiler yaygındır, mesleklerde de uzmanlaşma ve farklılaşma/çeşitlilik fazla gözlenmez, nüfus yoğunluğu daha düşüktür. Kırsal alanda iktisadi faaliyetler endüstriyel alandan çok emek gücüne bağlı doğal kaynaklardan oluşmaktadır. Farklılaşmanın, endüstrileşmenin ve ulaşımın azlığına bağlı olarak sosyal, kültürel ve iktisadi çeşitlenme de azdır; teknolojik gelişmeler, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve iletişim gibi olanaklar oldukça kısıtlıdır. Kırsal alanlar daha az bozulmuş olduğundan doğal zenginlik ve güzellikler barındırmaktadır. Kırsalın denetim mekanizmaları tarafından sosyal kontrol yoğun olarak hissedilmekte; gelenekler, yardımlaşma ve dayanışma ile yaşam şekillendirilmektedir. Bir diğer açıdan köy topluluklarını ise; Ozankaya, “genelde tarımla uğraşan, içinde buldukları toplum bütünüyle ortak çıkarları az olan, sınırlı ölçüde örgütlenmiş bulunan, birbirleri karşısında da güçlü özerklik eğilimleri gösteren; toplumsal çevreden çok doğal çevreyle yoğun ilişkilerde bulunan, birkaç düzine ile bir kaç yüz arasında değişen sayıda hanelerden kurulu, belli ve özenle korunan sınırları bulunan topluluklar” (Ozankaya, 1999: 219) şeklinde tanımlanmaktadır. Son yıllara doğru kırsal alan problemleri çoğunlukla kırsal kalkınma kavramıyla ilişkilendirilerek kentle bütünleşme sürecinde kullanılmaktadır. Bu tür yeni açıklamalar gerek kırsal alana yönelik ve gerekse kırsal alanda yaşayan topluluklar için AB müktesebatına uyum çerçevesinde getirilmektedir. Köy sosyolojisi dahi son dönemde; kırsal kalkınma, kalkınmada temel politika ve problemler, kırsal yapı ve değişim gibi konuların yanında, Avrupa Birliği (AB)’ne uyum sürecinde kır, örgütlenme, süreklilik, çevre, yoksulluk, bölgeler arası eşitsizlik konularını inceleme konularına dahil etmiştir. Kültürel ve ekonomik faktörlerle beraber, yerel, politik, psikolojik, etnik faktörlerin de değişmedeki etkileri ayrımlarda konu edinilmektedir.

Makalede ilk dönem Türkiye köy sosyolojisi alanında yapılan monografilerden başlayarak, günümüzde kırsal kalkınma ilgisinin ortaya çıkardığı konu değişimleri; gıda endüstrisi, gıda ve tarımın biraradalığı, sürdürülebilirlik, yeşil hareketler, piyasalaşma, AB Ortak Tarım Politikası’na dair ortaya çıkan çalışmalarını inceledik. Son yıllara doğru uygulanan temel politikalar sonucunda kırsal alan kente iyice yakınlaşmış, bu durum kırsalda yeni ilişkileri ortaya çıkarırken, çalışmalarda yeni ilgilerin olumasına yol açmıştır. Köyün ekonomik yapısı, üretim ilişkileri, köylerdeki değişim, sermayenin köye girişi, kö-

yün piyasalaşma süreci, köy yapısı, göç, kent/köy etkileşimine bağlı olarak köy literatürü kavramsal açıdan da çeşitlenmiştir.

Literatürü, yapılan çalışmalar ve politik uygulamalar bakımından dört döneme ayırdık. İlk dönem içinde; köy sosyolojisinin başlangıcından 1940'lerde farklı ekollerin ortaya çıkışına, çok partili hayata geçişle politik değişime, ikinci dönem içinde; artan yabancı akademisyen çalışmalarını ve farklı yöntem arayışlarının bulunduğu araştırmaları, son iki dönem içinde ise; 1980'lerle başlayarak küreselleşme, küresel piyasalara açılma, uluslararası anlaşmaların etkisinden günümüze kır çalışmaları ve kırsaldaki uygulamalar olarak üç başlığa ayırdık. İç ve dış politika uygulamalarının, kamu kurumlarının ve yabancı akademisyenlerin alan çalışmalarındaki etkisinden bahsettik.

Köy Sosyolojisine Başlamak: Monografilerden Toplumsal Yapı Araştırmalarına

Kent sosyolojisi ve diğer bazı alanlarda olduğu gibi kır sosyolojisi alanı da ilk olarak Batı'da ortaya çıkmıştır. Kır sosyolojisi ilk olarak, kıta Avrupası'ndaki tartışma ve bilgi ortamları, etkilenmeleri ve uygulamalı araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Benzer çalışmalar bir dönem sonra ABD'de özellikle Sorokin, Zimmerman ve Bertrand'ın çalışmalarıyla önemli bir mesafe kat etmiştir.

Türkiye'de ise, bugünlerde hemen her üniversitenin sosyoloji bölümünde ve bazı iktisat, hukuk, ilahiyat fakültelerinde ders olarak okutulan köy sosyolojisi, ana malzemesini Osmanlı Devleti'nden devralınan miras ve tartışmalardan almıştır. Osmanlı Devleti'nden hareketle despotizm, feodalite, imparatorluk, cihan devleti gibi tartışmaların yanında, büyük toprak ağalarının bulunup bulunmadığı tartışmaları, günümüz köy sosyolojisi tartışmalarında da esas konulardandır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren kırsal kalkınmaya önem verilmiş ve Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra da kırsal kalkınma çalışmaları devam etmiştir. Kalkınma uygulamaları zorunlu değişimleri de getirmiş, değişimin ilk sebeplerinden biri de 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir olay ve sonrasındaki uygulamalar köy sosyolojisi alanının gelişmesini engellemiştir. Savaştan sonra, köy politik hayatta önemli bir yer edinmiştir. Kırsal alanın kalkınması meselesi Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasında hem tarımda hem de kırsal alana yönelik girişimler şeklinde yürümüştür. Nüfusun %75'inin kırsal alanda yaşıyor olması politik etkinin bir sonucu olarak sürekli bir şekilde ulusal kalkınmanın ilgisini çekmiştir. Tarım sektörünü içerecek biçimde ilk dönem sanayileşme hamleleri bu ilginin sonuçlarıdır. Ancak tüm girişimlere rağmen, köyün modernleştirilmesi çabaları ve Cumhuriyet'in temeli olma ideali istenilen topluluk imajında ol-

mamıştır (Planck, 1977, s. 224-225). Köylerin ilerlemesi, köylüyü modernleştirme ve yükseltmek için önemli kanunlar çıkarılmış olmasına rağmen, köyler istenen düzeye gelmemiştir.

Köy, Cumhuriyetle beraber Türk sosyolojisinin temel konularından olmuştur. Köye olan ilgi, başlangıçta esas anlamda politik bir şekilde sosyolojinin ülkemize gelişinden önce başlamış ve günümüze kadar azalarak sürmüştür. Türkiye’de köy sosyolojisi alanındaki ilk çalışmaların, Fransa’da Le Play ile ortaya çıkan akımın etkisinde kalan Prens Sabahattin tarafından ele alındığını görüyoruz. Prens Sabahattin’in köylülük fikri Türkiye’yi kurtarmaya yönelik girişimlerdir.

Türkiye Sosyolojisi’nin diğer tarafında bulunan Ziya Gökalp 1923 yılında Diyarbakır ve Mardin çevresindeki incelemelerinden oluşturduğu Şehir Medeniyeti Köy Medeniyeti başlıklı yazısında aynı ihtiyacı dolaylı bir şekilde dile getirmiştir (Türkdoğan, 2006, s. 538-541) Ziya Gökalp, Türk kültür ve medeniyetini köylülük ile açıklama yoluna başvurmuştur. Prens Sabahattin ve ekolünün saha yönlü Türkiye’yi kurtarma girişimlerinden tamamen farklı bir şekilde, Ziya Gökalp kültüre yönelik bir teorileştirmeye başvurmuştur.

Le Play takipçisi Mehmet Ali Şevki Bey, köy sosyolojisi alanındaki ihtiyacı *Memleketi Tanıma Yolu, Kurna Köyü Monografisi, Ortakçı Destanı* başlıklı broşür ve incelemeleri ile *Osmanlı Devletinin İlmî İctima* hakkındaki monografileriyle gidermeye çalışmıştır. Mehmet Ali Şevki Bey bu monografileriyle Le Play ekolünün görüşlerini derinleştirerek, yeni ülkenin reform isteklerini uygulamalı çalışmalara dayandırmak istemekteydi. Mehmet Ali Şevki Bey, tetkikleriyle memleketin nasıl tanınabileceğini de göstermeye çalışmıştır.

Le Play okulu temsilcilerinden Selahattin Demirkan da uygulamacı bir köycü olarak çalışmalar yapmıştır. Demirkan’ın *Köy Nasıl Tetkik Edilir?* ve *Köy Yapılarının İncelenmesi* adlı çalışmaları bu uygulamalı çalışmalardır. Yine Demirkan’ın Küçükçekmece, Kestel Köyü ve Celaliye köyü gibi birçok monografisi Le Play okulunun tipik uygulamalarını teşkil etmektedir. Demirkan’ın çalışmaları özellikle metodun geliştirilmesi açısından önemli çalışmalardır. 1939-1943 yılları arasında Selahattin Demirkan “Büyük Türkiye: Kuvvetli Köy” adıyla bir dergi de yayımlamıştır.

Le Play ekolünden etkilenen ilk dönem sonrasında Weber, Tönnies gibi Batılı sosyologların etkisinde de gelişme meydana gelmiştir. Bu etkiyle Carla C. Zimmerman belli bir süre Türkiye’ye gelmiş ve çalışmalarda bulunmuştur. Zimmerman, bu dönemde *Nasıl Köy Sosyoloğu Oldum* başlıklı makalesini yazmıştır.

Türk sosyolojisinde köy araştırmalarına ihtiyaç duyulmasının bir kısım aydınının Le Play sosyolojisi ile temasa geçmesiyle oluştuğunu söyledik. 1930-1940 arası dönem köy sosyolojisi ile ilgili çalışmaların yoğunlukta olduğu bir

dönem olup, bu döneme Le Play anlayışı hakim olmuştur. Le Play etkisiyle beraber köy monografileri yaygınlaşmaya başlamıştır. Le Play etkisinde kalan Prens Sabahattin ve literatürde yaygın bir şekilde Mehmet Ali Şevki Bey ile Selahattin Demirkan aynı ekolün devamcıları ve monografi uygulayıcıları olarak bilirse de ilk köy araştırması olarak, Tevfik Nevzat'ın İzmir'in Ören Köyü'ne ait monografisi geçmektedir.

Ayrıca, çoğunlukla 1920'li yıllardan itibaren çeşitli dergiler etrafında toplanan yazar, düşünür ve bilim adamları çalışmalarında köye yönelmiş, Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu ve Yakup Kadri'nin Yaban adlı eserlerinde gördüğümüz üzere kimi yazarlarımız da köyle ilgili bir bakış açısını ifade eden yayınlar ortaya koymuşlardır (Ertürk, 1997, s. 31-39). Sonraki yıllarda ise bu eğilimi Sabahattin Ali ve Mahmut Makal gibi yazarlarda da görüyoruz.

Halk Evleri'nin merkezi yayın organı olan ve tek partili dönemin hakim ideolojisini savunan Ülkü Dergisi'nde Şubat 1933 yılından itibaren, köy ve köylüye dair gözlemler, tespitler, beklentiler ve öneriler ile ilgili yazılar yazılmış ve *Köycüler Bölümü* adı altında bir bölüm ayrılarak köycülük tartışmaları başlatılmıştır (Onbaşı, 2011, s.79). 1924 ve 1933 yılları arasında Türk Yurdu, Kadro Dergisi, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Ziraat Vekaleti Dergisi, Kooperatif Dergisi, Karınca Dergisi, Atsız Mecmua, Varlık ve Ülkü gibi dergiler köy, köy hayatı, halk bilgisi, Türk halk folkloru, Türk medeniyeti, ulusalcılık, devletçilik gibi fikirlerin savunulduğu dergilerden sadece birkaç tanesidir.

1940'lı yıllara doğru geldiğimizde ise, Le Play anlayışının dışında diyalektik bir bakışla ele alınan köy araştırmaları dizisi ile karşılaşmaktayız. 1940'lar Türkiye sosyolojisinde ve köy sosyolojisi alanında farklı görüşlerin temsil edildiği yıllardır. Öncelikle, *Evedik Köyü: Bir Köy Monografisi* (1938) adlı çalışmasında Sadri Aran'ın tarımı iktisadi bir bakışla ele aldığını belirtmek gerekir. 1940'lı yıllarda, Niyazi Berkes'in *Bazı Ankara Köyleri* ve Behice Boran'ın *Toplumsal Yapı Araştırmaları* çalışmalarının diyalektik bir bakış açısıyla ele alınan önemli çalışmalar olduğunu belirtmek gerekir. Berkes ve Boran çalışmalarında Karl Marx'ın teorilerinden etkilenmiştir. Mümtaz Turhan, makineleşmenin etkisinden hareketle kültür değişmeleri konusunda ilk örnek çalışmasıyla (*Kültür Değişmeleri*) ve uygulanan politikaları içeren bir diğer çalışmasıyla (*Toprak Reformu ve Köy Kalkınması*) hem Niyazi Berkes hem de Behice Boran'a karşı bir cevap vermiştir (Ertürk, 2008, s. 187). Turhan, çalışmalarında makineleşmenin etkisinden bahsederken aslında "Avrupa makinalarının kabul edilmesinin, bilimsel düşünce yollarını ve bu makinaların dayandığı değer sistemini kabul etmek olmadığını" (Planck, 1977, s. 228) belirtmektedir.

1940'lar önemli alan araştırmalarının yapıldığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yapılan çalışmaları Ankara Üniversitesi'nde yapılan çalışmalardan ayıran özellik olarak, köy sosyolojisi-

ne önem verilmemiş olması olarak görünse de Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal ve Cahit Tanyol, *Karataş Köyü Monografisi*'ni birlikte kaleme almışlardır. Hatta öyle ki, Karataş Köyü Monografisi dikkat çekmiş ve köy sosyolojisi açısından en önemli çalışmalardan olmuştur. Yine bu dönemde Hilmi Ziya Ülken, Bilecik, Edremit ve Gönen gibi bölgelerde çalışırken, Selahattin Demirkan ise İstanbul ve Bursa bölgelerinde iş şartlarını inceleyen önemli çalışmalar yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün de bu yıllarda önemli köy monografileri hazırladığını söyleyebiliriz. Alman sosyoloğu Gerhard Kessler ve kendisinin Türk meslektaşları olan Orhan Tuna ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 1944 yılında Zonguldak ve Karabük maden ocakları bölgelerinde çalışma şartlarına ilişkin araştırmaları ile ilmi araştırmalarda bugün bile hala geniş bir yer tutan *modern tekniğin kırsal toplum üzerindeki etkileri* konusunu tartışmaya açtılar (Türkdoğan, 2006, s. 48). İstanbul ve Ankara dışında, İbrahim Yasa Anadolu'nun daha içlerine doğru çalışmalar yapmıştır. İbrahim Yasa'nın 1944'te yaptığı *Hasanoğlan Köyü Çalışması* ve *Sinde Köyü Çalışması* bu dönemin çalışmalarıdır. Türkiye'de toplumsal yapı ve değişme alanında önemli çalışmalar gerçekleştiren İbrahim Yasa, Hasanoğlan çalışmasında nicel verilere önem vermiştir. Ancak bu onun sadece nicel verilerle uğraştığı anlamını da taşımamaktadır, çalışmasında nitel ve kültürel sonuçlar da elde etmiştir. Yasa, 25 yıl sonra bu çalışmayı tekrarlayarak değişim noktalarını göstermeye çalışmıştır. Bu açıdan Hasanoğlan çalışması nitel araştırma açısından da önemli bir çalışma sayılmaktadır.

Ağırlıklı olarak, bu dönem çalışmaları toplumsal yapı araştırmaları şeklinde yürütülse de dönemin politika eleştirilerini ya da politik taraftarlığını da içermektedir. 1939-1944 yılları arasında Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köy çocukları eğitilerek, reformcu bir gelecek hazırlanmak istense de 1950'ye doğru uygulama sekteye uğramıştır. 1960'lı yıllara doğru politik değişimle beraber kırsal bir bölgede ve kısa zamanda bu ideali gerçekleştirmenin zor olacağı belirtilmiş ve uygulama terk edilmiştir. Planck, köy sosyolojisi açısından durumu değerlendirdiğinde (1977, s.230), "Köy Enstitüleri eğitimindeki kadar, hiçbir yerde köy sosyolojisinin eksikliğini hissettirmedeğini ve buradaki kadar kötü neticeler doğurmadığını" belirtmektedir.

1950'li yıllarda kırsal alana ilgi oldukça fazlalaşmış, köy sosyolojisi alanında araştırma sayılarında artış meydana gelmiştir. Köy halkının kalkındırılması esaslıca konu edinilmiş, politikacılar bu konuda köyün yeni bir tarzda geliştirilmesi için önemli adımlar atmıştır. Bu politika uygulamalarından en önemlisi, yaygın bir şekilde bilinen Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlardır. Türkiye dönem öncesinde devletçilik politikasına başvurmuşken, "dış kaynak kullanabilmesi için devletçilikten vazgeçmesi ve ekonomide liberalleşmeye gitmesi gerekiyordu. Marshall Planı hem ülke ekonomisi hem

de tarım sektörü için önemli sonuçlar doğurmuştur” (Kazgan, 2013, 371). Marshall Yardımları ile adeta kıra teknoloji akmış ve Türkiye kıra dayalı serbestleşme dönemine geçmiştir.

1950 dönemi alan araştırmalarında kullanılan tekniklerde değişme olmuş, araştırmalarda bulunan yabancı araştırmacı sayısında artış olmuş, konu değişimleri meydana gelmiştir. Köy Enstitüleri’nde yetişen Mahmut Makal, *Bizim Köy* adlı kitabında öğretmenliğini yaptığı köyü tasvir ederek, Türkiye kırsal alan geriliğini daha 1950’lerin başlarında anlatmıştır. Alan araştırmaları açısından bu dönemin önemli bir gelişmesi, Nermin Erdentuğ’un Elazığ’ın *Hal ve Sün Köylerinde* antropolojik araştırmalarda bulunurken, anket tekniğinin yanında katılımcı gözlemi de kullanmış olmasıdır.

1950’lerde Daniel Lerner gibi yabancı araştırmacıların da öncülük ettiği çalışmalar mevcuttur. Lerner dışında, John F. Kolars ve George-Barbara Helling gibi yabancı araştırmacıların çalışmaları bu dönemin önemli ürünleridir. Lerner, Ankara’da yapmış olduğu çalışmalarla sosyal değişme konusunu ele almıştır. Kolars, Antalya ve çevresinde daha çok kültürel konulara eğilmiştir. Kolars’ın çalışmaları 1960’lara kadar devam etmiştir. George ve Barbara Helling, 1956 yılında köy sosyolojisi alanında da kullanılan *Sosyolojik ve İstatistikî Bakımdan Türkiye’de Köy* adlı bir bibliyografya hazırlamışlardır. Türkiye’de 1940’tan başlayarak köy çalışmalarına bakıldığında, Niyazi Berkes, Behice Boran, İbrahim Yasa gibi sosyologlar tarıma kapitalist ilişkilerin girişi ile köy toplumlarında oluşan değişimleri saptamaya yönelmişken, Daniel Lerner ve diğer araştırmacıların yaptığı çalışmalarda ise, 1950 ile 1960’lı yıllarda modernleşme/gelişme bakış açısı sosyal bilimlerde temel paradigma halini almıştır (Sirman, 2001, s. 252). Dönem çalışmalarında, tekrar çok partili hayata geçişle beraber meydana gelen politika değişiminin etkisi olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye’de, *Turkish Village* (Türk Köyü, 1965) adlı çalışmasıyla uzunca bir dönem araştırmalarda bulunan bir diğer yabancı araştırmacı da Paul Stirling’dir. Mümtaz Turhan’a benzer şekilde, makineleşme konusu Stirling tarafından da ele alınmıştır. Stirling, ilk olarak 1949 yılında çalışmalarına başlamış olsa da araştırması uzun yıllar devam etmiştir. İki köyün karşılaştırmalı verilerinin bulunduğu çalışmanın sonucu 1965 olarak görünse de 1994 yılına kadar köylerdeki değişimle ilgili olarak data arşivi toplanmaya devam edilmiştir (Stirling, Erişim Tarihi: 25 Eylül 2014). Stirling’e benzer şekilde, Orhan Türkdoğan Kars’ın 3 köyünde bir Rus etnik grubu olan Malakanları 1959 yılında başlayarak 1962 yılına kadar inceleyerek, *Malakanlar’ın Toplumsal Yapısı* adlı çalışmasını tamamlamıştır. Ayrıca H. Osterkamp’ın Konya’nın Boyalı ve Çarıklar Köyleri’ne dair çalışmalarını da belirtmek gerekir.

Kırsal toplumsal yapının “daha az karmaşık bir hususiyet göstermesi, sosyal

ilişkilerin birincil nitelikte olması, sosyal hayatın tabiat şartlarına bağlı olması” (Gezgin, 1997, s. 153), ilk dönem çalışmalarında ele alınan temel özellik olmuştur. 1940’ların sonu ve 1950’lerin başından itibaren kırdan kente doğru göçler meydana gelmiştir. 1960’lara kadar göçlerin yoğun etkisi hissedilmiştir. 1960’larda kır/kent ilişkisine değinen önemli çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir. Nitekim köyden şehre göç ve şehirler etrafında gecekonduların yapılması, 1960’larda köy sosyolojisine önemli çalışmalar ve yeni gelişmeler kazandırmıştır.

Köy Sosyolojisinde Veri Derleyici Kuram İrdeleyici Çalışmalar

1950 dönemindeki köy ve köylü problemleri üzerindeki ilgi yoğunluğu 1960-1970 döneminde de devam etmekte ve hatta ortaya çıkan yoğunluğun sadece ilmi çalışmalardan oluştuğunu söylemek de yanlış olacaktır. Aynı zamanda, dönemin siyasi havasındaki değişme de çalışmaları etkilemiştir. Çalışmalarda daha çok, 1960’larda sol söylemin yerleşmesi Türkiye’de kapitalist dönüşümün ne derecede olduğu, modernizasyon paradigmasının idealist boyutları hedef alınarak açıklanmıştır (Sirman, 2001, s. 252). 1960’larda geliştirilen sol söylem daha sonraları, 1970’lerde modernleşme sorunsalı, Marksist bir yaklaşımla kırsala uyarlanmıştır. Yine 1960’ların başından itibaren önemli toplumsal yapı araştırmaları yapılmıştır. Mübaccel Belik Kıray, sosyal değişmeyi ele alarak önemli yapısal konuları incelemiştir. Kıray, Çukurova Bölgesi’nde yapmış olduğu çalışmalarla toplumsal değişimin hızını belirlemeye çalışmıştır. Kıray, 1960’larda Çukurova köylerinde başladığı araştırmasında, hızlı bir şekilde topraktan kopmanın gerçekleştiğini, kapitalleşme sürecinin ve kutuplaşmanın başladığını konu edinmiştir (Kıray, 1973, s. 561-573). Kıray, bu sürecin 1970’lerin sonunda tamamlanacağını da belirtmiştir. Kıray’ın, *Ereğli: Ağır sanayiden önce bir sabil kasabası* adlı çalışması da kır/kent etkileşimi bakımından önemli bir çalışmadır.

1967 yılında *Köy ve gençlik* adlı çalışmasını ele alan Cavit Orhan Tütengil, ayrıca Sakarya’nın bazı köylerinde araştırmalarda bulunmuş ve 1969 yılında *Türkiye’de köy sorunu* adlı çalışmasını da yayımlamıştır. Tütengil, köyü yasal ve idari açıdan tanımladıktan sonra, kırsal kalkınmanın ilkelerini monografilerden hareketle açıklar (1969, s. 153).

1960’lı yıllarda da yabancı etkisi devam etmiştir. 1962 yılında Frederick Frey ve ekibi tarafından geniş kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Aynı dönemde (1962) Köy İşleri Bakanlığı tarafından başlatılan *Köy envanter etüdüleri* 1968 yılında tamamlanıp yayımlanmıştır. 1963’ten başlayarak 5 yıllık süreçte köyler dolaşarak köylülerin sosyal ve ekonomik yönleri kayıt altına alınmıştır.

1960’lı yıllar kalkınmaya geçiş yılları olmuştur. 1963 ile beraber Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda kırsal alana yönelik kalkınma politika ve uygulamaları

da ele alınmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) eliyle dönem sonlarına doğru, *Türk köyünde modernleşme eğilimleri raporları* açıklamalı bibliyografyalar şeklinde yayımlanmıştır. Bu dönemde, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (günümüzde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı), Çevre ve Orman Bakanlığı (günümüzde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı şeklinde iki bakanlığa ayrılmıştır) ve ziraat müdürlükleri, kooperatifler de politika uygulamalarına yönelik alan araştırmaları yapmışlardır.

1960'ların sonlarına doğru yapılan araştırmalar, 1970'lere hazırlık niteliğinde olmuştur. Özer Ozankaya'nın Kuzeydoğu ve Orta Anadolu ile ilgili çalışmaları, Fenske'nin Türkiye'deki bütün dağ köylerini temsil edici nitelikte olduğunu belirttiği Kemaliye'nin Kabataş Köyü hakkındaki çalışması ve Orhan Türkdoğan'ın çalışmaları bu dönemin önemli çalışmaları arasında yer almaktadır. Ulrich Planck'ın "Türkiye'de Köy Sosyolojisi" başlıklı makalesi, Orhan Türkdoğan'ın Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları adlı eseri içinde yayımlanmıştır. Orhan Türkdoğan'ın çalışması 1960'ların sonunda başlamış olsa da 1971'de yayınlanmıştır. Köy ve köylü problemlerine iktisadi bir bakışla yaklaşan Muzaffer Sencer ise; kırsal kültürü, gelenekleri, toprakta çözülmeyi, toprağa dayalı üretim ve iktisadi yapıyı *Köylülüğün maddi temelleri* başlıklı çalışmasıyla açıklamaktadır.

Kırsal alanla ilgili ilmi araştırmaların Türkiye'deki birkaç farklı üniversitede yürütülmeye başlanması ilginin artmasını sağlamıştır. Üniversitelerdeki çalışma yoğunluğu derslere de yansımaya başlamış ve *köy sosyolojisi* İstanbul, Ankara ve Erzurum üniversitelerinde ders olarak okutulmaya başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde Amiran Kurtkan'ın gayretleriyle açılan köy sosyolojisi dersi, Ankara Üniversitesi'nde İbrahim Yasa, Erzurum Üniversitesi'nde de Orhan Türkdoğan'ın gayretleriyle okutulmuştur (Planck, 1977, s. 232). Zimmerman, Leo J. Fenske ve Ulrich Planck gibi batılı köy sosyologları da Türkiye'de eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılmışlardır. Hatta Zimmerman, derslerde Le Play ekolünü de vererek bilinirliğini arttırmıştır. Zimmerman, Türk üniversitelerinde ilk ders veren Amerikalı profesör olarak, Amerikan sosyolojisini Türkiye'de uygulamıştır (Türkdoğan, 1968, s.274). Zimmerman İ.Ü İktisat Fakültesi, A.Ü.S.B.F ve Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde, Ulrich Planck Ankara Üniversitesi'nde, Leo J. Fenske de Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde ders vermişlerdir.

1970'lerin ortasında *Türk iktisadi gelişmesi araştırma projesi* çerçevesinde Ruşen Keleş ve Orhan Türkay'ın önderliğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi haricindeki 6 bölgenin 44 köyünü örnek alan bir araştırma yapılmıştır (Planck, 1977, s. 277-296). 1970'lerde araştırma yapan önemli sosyal bilimcilerden Bahattin Akşit, Çağlar Keyder ve Ali Akçay 1980'lerin sonlarına kadar Kır-ay'a benzer şekilde kırın dönüşüm yollarını, kapitalistleşme, modernleşme,

kutuplaşma problemlerini incelemişlerdir. Bahattin Akşit, Türk kırsal feodal ilişkilere değinmiş, büyük toprak ağalarını feodal beyler olarak görmüş ve ilk dönüşüm sürecinde büyük toprak ağalarının topraklarını genişletme yoluyla kapitalist çiftliklere dönüştüğünü, Türk kırsalın makineleşme, köye dönüş ve köydeki toprakları bırakarak terk etme gibi dönüşüm yollarından geçtiğini belirtmiştir (Akşit, 1998, s. 27-28). Anlaşılacağı üzere Türkiye’de kırsal bölgeler, sadece değişen iklim, arazi ve coğrafi şartlardan dolayı değil, aynı zamanda yerleşmelerin tarihlerindeki farklılık bakımından da çok değişik sosyolojik olaylarla dolu olduğundan ve hatta birbirine komşu köyler dahi kültürel bakımdan farklılık arz ettiğinden (Planck, 1977, s. 226) kırsal dönüşüm yolları da farklı olabilmektedir.

1970 sonrası köylü nüfusun genel nüfusa oranı giderek değişmiş ve köy araştırmaları karşılaştırmalı çalışmalar şeklinde yapılmaya devam etmiştir. Kentlerde nüfusun giderek artması ve köy nüfusunun azalmasıyla, 1980’li yıllarla beraber köy sosyolojisi alanında da söylem değişimi olmuştur. Kırsal alan; kırsal turizm, sürdürülebilir kırsal turizm, yenilenebilir çevre ve enerji kentin ihtiyaçlarına yönelik ya da kırsal yoksullaşması, gelecek beklentilerinin azalması, istihdam sorunu gibi yine kentle ilişkili bir şekilde kırsal sorunlar olarak tanımlanmıştır.

Kır Çalışmalarında Yerelden Küresele Açılmak

1980 sonrasında serbestleşme ve uluslararası piyasalara açılma söylemleri iyice artmıştır. 24 Ocak Kararları ile Türkiye ekonomisi yapısal bir değişim içine girmiş ve uyum süreci başlamıştır. Köylü küresel piyasaya eklenirken, tarımsal destekleme oranlarının düşürüldüğünü, girdi ve sübvansiyonlarda kısıtlamalara gidildiğini görecektir. Bu durum Türk köylüsünü zor durumda bırakacaktır. 1980’lerle değişen yerel iktidar ilişkileri ve bu bağlamda oluşan *yerel aktörlerin* rolü köy sosyolojisi çalışmalarında inceleme konusu olmuştur. 1980’lerden günümüze; Bahattin Akşit, Çağlar Keyder, Nükhet Sirman, Hurricihan İslamoğlu, Zülküf Aydın, Abdülkerim Sönmez, Nejdet Oral, Zafer Yenal, ve Gülten Kazgan gibi isimler; değişen üretim ilişkilerini, fiyat politikalarını, devlet destekleri ve diğer sübvansiyonların üretim ilişkileri açısından önemini, kırsal uyum politikalarını, değişen sınıf profillerini, yerel ve küresel aktörlerin kırsal üretimdeki rollerini incelemektedirler.

Bahattin Akşit ve Çağlar Keyder’in 1970’lerde yapmış olduğu çalışmalar, 1980’lerdeki çalışmalara hazırlık niteliindedir. Akşit, Boratav ve Kuruç ekip olarak 1992 yılında 1980’lerin *Yapısal Uyum Politikaları*’nı incelemişlerdir. Korkut Boratav, kır ve kent arasındaki geçişte sınıf profilleri ve bölüşüm ile ilgili araştırmaları ön plana çıkarmaktadır. Çağlar Keyder ve Zülküf Aydın’ın çalışmalarında Türkiye’de kırsal alanın metalaşma süreci ele alınmaktadır.

Çağlar Keyder ve Zafer Yenal'ın birlikte ele aldıkları *Bildiğimiz tarımın sonu: Küresel iktidar ve köylülük* adlı çalışmalarında küreselleşmenin sonucu olarak kırsal yapı dönüşümü, küçük üreticilik sorunları ve gıda problemleri ele alınmaktadır. Küçük üreticilik probleminin ele alındığı bir diğer çalışma da Tayfun Özkaya'nın çalışmasıdır. Özkaya, kırsal alandaki küçük çiftçilerin ve topraksızların sürekli ihmalini (1996, s.11) konu alarak; İzmir'de yapmış olduğu çalışmasında, kırdaki kalanlar ve terk edenler açısından yaşam standartları, çalışma durumları gibi konuları incelemiştir.

Keyder, metalaşma sürecinin başlangıcını Osmanlı Devleti'nden başlayarak açıklamaya çalışır. Osmanlı'daki üretim ilişkilerinin daha çok aileler arası ve köy içi fazla çeşitliliğe dayanmayan bir üretim tarzı olduğunu, gerçek piyasa durumu ve kapitalistleşme eğilimlerinin ilk olarak Ege Bölgesi'nin iç taraflarında başladığını (1988, s. 166) belirtmektedir. Son dönemlerde ise; gıda, sürdürülebilirlik, kapitalistleşme eğilimleri, küresel piyasalar, fiyat konularıyla ilgilenmektedir.

1980 sonrasında ortaya çıkan süreçte politik uygulamalarla küresel aktörler kırsal alanı yönlendirmeye başlamıştır. Huricihan İslamoğlu, *Türkiye'de tarımda dönüşüm ve küresel piyasalarla bütünleşme süreçleri* adlı projesinde son dönemde uygulanan tarım politikalarıyla küçük işletmelerin tasfiye edildiğini belirtmektedir. 1980'lerden itibaren tartışılmaya başlanan liberalleşme süreci GATT ve DTÖ eliyle krizden etkilenmeyen devletlere dayatılmıştır. 1993 yılında toplanmaya başlanan GATT Uruguay Turu Türk kırında da oldukça etkili olmuştur. 1995 yılında uygulamaya giren GATT Uruguay Anlaşması ile tarif oranlarının düşürülmesi öngörülmüş ve anlaşma ile Türkiye kırsal alanı adeta ölüme terk edilmiştir. Türkiye'de toplulaştırma çalışmaları da bu kapsamda ele alınmakta, parçalanan, miras yoluyla veya başka şekilde bölünen arazilerin önüne geçilerek büyük çiftliklerin kurulması düşünülmektedir. Necdet Oral, kapitalistleşme sürecini ve imzalanan anlaşmaları Türk tarımı açısından yıkıcı etkiler olarak görmektedir (2006, s.59-109). Oral, kır çalışmalarında tarımsal üretim ilişkilerini iktisadi bir eğilimle açıklar. Tayfun Özkaya'ya benzer şekilde küçük üreticiliğin giderek yok olmaya başladığını ve tarımın gelir getirici bir faaliyet olmaktan çıktığını belirtir.

Uygulama açısından bir başka gelişme de 29001 sayılı 15 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandığı üzere toprak bölünmelerinin önüne geçilmesidir. Gerekli hâllerde asgari tarımsal arazi büyüklüğünün altındaki tarımsal arazilerin toplulaştırabileceği veya 5403 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilmek üzere kamulaştırabileceği de belirtilmektedir. Bu gelişme aslında Türkiye'de kırsal alan açısından oldukça önemli olmasına rağmen, kamuoyunda fazla ilgi çekmemiştir.

Türkiye kırsal çalışmalarında olduğu gibi, kırsal alana yönelik politik uy-

gulamalarda da dönüşümler meydana gelmektedir. Dünya Bankası (DB), 1950-1960 döneminden başlayarak Türkiye tarımını yönlendirmede etkili olmuştur. Son yıllarda, ABD'nin de yönlendiriciliği ve DB eliyle devletin vermiş olduğu sübvansiyon ve desteklerin kaldırılması istenmiştir. "Uluslararası ticari tarım şirketleri DB, DTÖ ve IMF işbirliğiyle Türk tarımını kontrol etmektedirler. Özellikle 1980'li yılların liberal havasıyla beraber, IMF, DTÖ ve DB partnerleriyle beraber, tarımın dönüşümü için katı kurallar uygulamaya koymuşlardır. Türk tarımının uluslararasılaşmasıyla beraber 1999'dan itibaren kırsal nüfus iyice tarımı terk etmeye başlamıştır" (Aydın, 2010, s. 149). IMF ile yapılan 17. Stand By Anlaşması'nda da AB Ortak Tarım Politikaları çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ekim 2005'te AB'ye tam üyelik müzakereleri çerçevesinde ayrı bir tarım başlığı açılmıştır.

AB'ye uyum süreci dikkate alınarak, ilk defa 2007-2013 dönemini kapsayacak şekilde yedi yıllık olacak şekilde Dokuzuncu Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Plan içerisinde yer alan ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi doğrultusunda hazırlanan Kırsal Kalkınma Eylem Planının amacı, kırsal kalkınmanın sadece tarım ve bölgesel politikalar bağlamında değil; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sanayi ve ticaret, istihdam, nüfus, kültür, konut ve şehirleşme, enerji, turizm ve çevre sektörleri açısından da dikkate alınması gerektiği şeklinde vurgulanmıştır (Işık ve Baysal, 2011, s. 166).

Sayılan başlıklarda kalkınmaya gidilirken Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım ve Kırsal Kalkınma Reformu, Tarımsal Kalkınma Müdürlüğü ve kalkınma ajansları eliyle uygulamalarda bulunmaktadır. Son dönemde, kalkınma ajansları aracılığıyla yerel bazlı kırsal kalkınma politikaları uygulamaya sokulmuştur.

Cumhuriyete geçişle beraber ulusal düzeyde kırsal değişim ve yapısal dönüşüm politikalarına önem verilip devlet eliyle uygulamalar gerçekleştirilirken, 1980'lerle beraber küresel politikaların etkisine girilmiş ve 2000'lere doğru kırsal destekler nerdeyse bitirilme noktasına getirilmiştir. Politika uygulamaları çeşitlenirken, kırsal çalışmalarının da konuları farklı şekillerde renklenmeye başlamıştır. Ancak Türkiye'de köy sosyolojisi çalışmaları hiçbir dönem hızını artırarak devam etmemiş, hep aralıklı olmuştur. 1980'lerde konularda farklılaşmayla beraber kırsal çalışmalara ilgi azalmış, kırsal alanda oldukça sınırlı sayıda araştırmacı tarafından çalışma yapıldığını belirtmek gerekmektedir.

Sonuç

Ülkemizde köy sosyolojisi çalışmalarını Prens Sabahattin ekolünden başlatarak açıklama getirmeye çalıştık. İlk dönemi izleyen yıllarda; toplumsal yapı, değişim, kültür ve sosyal ilişkiler gibi konular Behice Boran, Niyazi

Berkes, İbrahim Yasa, Mübeccel Belik Kıray, Şerif Mardin, Özer Ozankaya, Emre Kongar, Korkut Boratav ve Nihat Nirun gibi sosyolog ve diğer sosyal bilimciler tarafından ele alınmıştır. Kırsal ve kentsel alan etkileşimine ilişkin çalışmalar da yapılmıştır. Toplumsal alan sürekli değişime uğradığından, politik uygulamalarla toplum sürekli dönüştürülmek istendiğinden, dönemler itibariyle yapılan çalışmalar da farklı olmuştur.

Köy, Cumhuriyetle birlikte Türk sosyolojisinde yer edinmiş ve Türk sosyolojisinin temel konularından biri olmuştur. Ancak son dönemlere doğru bu ilginin azaldığını belirtmeliyiz. Son yıllarda Türkiye’de köy sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara olan ilginin azalışını Nükhet Sirman, “sosyal bilimlerde hüküm süren teorik yaklaşımların durumu ve buna bağlı olarak gelişen araştırma gelenekleri” (Sirman, 2001, s. 251-252) olarak görmektedir. Kır çalışmaları, çeşitlenerek farklı konularda yapılsa da benzer sonuçlar üretmeye başlamışlardır. Sadece güncel çalışmalar yapılmakta, kırsal toplumsal değişim uzun dönemli bir biçimde incelenmemektedir. Nitekim araştırmalar yapılırken, araştırmacılar tarafından niteliklerin tartışılması esnasında, aynı dilin konuşulması ve tanım birliği sağlanması son derece önemlidir. Bir tanım, kavram ve dil birliğinin sağlanamaması, aynı bölgede farklı araştırmacıların farklı sonuçlar elde etmesi ve günün politikasına uydurması önemli bilimsel yanlışlar ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze, nüfus oranlarında da değişimler olmuştur. Nüfus kentlerde artışa geçerken, kırsal alan nüfusu azalmıştır. Dolayısıyla bu durum kır çalışmalarını etkilemiş ve araştırmacılar daha çok kent çalışmalarını destekleyici biçimde; kapitalist süreç, uluslararası anlaşmalar, gıda, sürdürülebilirlik, yoksulluk, cinsiyet, teknoloji akışı benzeri konulara ilgi duymuştur. Kırsal alana yönelik politika ve uygulamalar kentli nüfusa gıda, ek gelir ve istihdam, dinlenme hizmeti ve doğal ürünler sunan mekânlar veya alt alanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Hızlı kentleşme olgusu son zamanlarda; istihdam, gıda rejimlerinin değişimi, konut sorunu, göç, sosyal ve psikolojik uyum gibi daha da çoğaltabileceğimiz toplumsal problemleri getirmiştir. Kentsel alanda meydana gelen bu tür toplumsal, kültürel, siyasal ve iktisadi problemler, kırsal alana yönelik ciddi çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Kırsal alanda; azalan nüfus, zorunlu göçler sonrasında ortaya çıkan problemler, köye dönüş ve rehabilitasyon projelerinin işleyişi, kır ortamında tarım ve hayvancılığın gerileme eğiliminin durdurulması, kentle entegrasyon, küreselleşme ile beraber piyasalaşma ve uluslararası pazarlara açılma gibi faktörlere bağlı olarak, gelir, üretim, mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerinde bölgesel ve yerel faktörlerin dikkate alındığı çalışmalar yapılmaktadır. Bölge Kalkınma Ajansları aracılığıyla kırsal kalkınmaya önem verilerek, daha önceki dönemlerden farklı olarak son dönemde yerel bazlı projeler yapılmaktadır.

Nerse, S. (2014). [Extended Abstract] Paradigm shift in the Turkish rural studies. *Turkish Journal of Sociology*, 2014/2, 3/29, pp.180-183

EXTENDED ABSTRACT

Paradigm Shift in the Turkish Rural Studies

Serdar Nerse*

Rural development has been discussed in Turkey as a crucial issue within the context of modernization since the beginning of rural sociology. Modernization of the rural area was dominating policy of the first period in Turkish studies. Rural development, social structure and change were made continuously by social researchers. The following studies have been affected by the applied studies of the first period. Also the second generation of researchers has investigated similar issues.

The concept is seen as the most basic tools of communication within the scientific literature world. Also we need to know the relationship and differences between periods to determine better conceptual transitions. The transition between periods, relationships and differences will be more useful instruments for investigations. Turkey has faced transition periods in his political and economic life. If we are going to do periodization of rural studies ; the first period can be seen as the transition of protectionism and statism to liberalization. In the period between 1920 and late 1950s, protectionism and statism to liberalization was adopted. From the early 1960s to 1980 can be considered as the second period. Protectionism was adopted again 1960s along with the implementation of development plans. The third period of rural sociology which includes stagnant years from 1980 to 17th IMF stand-by agreement in 1999. Discussions about the process of integration to the global market have started within rural sociology studies from the late 1970s to the early 1980s. From 1999 up to present, we can analyze last period within which changing in rural area has attracted attention to rural studies again.

In our study, we have discussed the literature starting from the early monographs in 1910s up to present. The food industry, food and agriculture togetherness, sustainability, green movements, monetization of agriculture and EU Common Agricultural Policy and agreements are studied in these days. In recent years, rural areas has become closer to the cities as a result of thoroughly political practices, and this situation has led to the emergence of a new relationship. The economic structure of the village, the relations of production, change in villages, the entrance to the capital of villages, the marketization

* Res. Asst. and PhD Candidate, Istanbul University Faculty of Letters Department of Sociology, serdarnerse@yahoo.com.

process of the villages, migration, urban/rural interaction depending on conceptual diversification have occurred in the literature.

The first study in the field of rural sociology was scrutinized by Prince Sabahattin whose ideas devoted to rescue Turkey. Prince Sabahattin's followers Mehmet Ali Şevki Bey and Selahattin Demirkıran also discussed Turkey's reform request in their monographs. Another school representative, Ziya Gökalp made various studies about Turkish culture and civilization. During these years, some novels have been written about Turkish and rural studies have been published in some magazines such as *Ülkü*, *Kadro* and *Varlık*.

In 1940s different studies have emerged in Ankara University. Even today's discussion topics, both at Istanbul University and Ankara University had been studied in 1940s. Though studies within this term were mainly in the form of social structure research, they include period criticism of the policy or political advocacy. During 1940-1950; Niyazi Berkes and Behice Boran in Ankara, İbrahim Yasa in Erzurum and Hilmi Ziya Ülken, Cahit Tanyol, Nurettin Şazi Kösemihal in Istanbul, qualified different researches.

During the liberalization trend of the 1950s, technology flowed to rural areas. Foreign researchers like Daniel Lerner, John F. Kolars, George & Barbara Helling and Paul Stirling studied Turkish rural areas within this liberal period between 1960s and 1970s.

Again, the social structure has undergone substantial research since the early 1960s. Mübeccel Belik Kıray did social structure research in Çukurova region. Kıray tried to determine the speed of social change in her studies.

Influences of foreign researchers had continued in 1960s and 1970s. Development plans were being prepared from 1963, and researches about policy implementation have been made by ministries, cooperatives, agricultural directorates. Rural sociology began to be taught in Istanbul, Ankara and Erzurum Universities. Towards the 1970s; Bahattin Akşit, Çağlar Keyder and Ali Akçay studied capitalist transformation in rural area. When we reach 1980s, we can see that the rural population gradually decreased, and rural/urban comparisons were done in contemporary studies.

The New Rural Paradigm: Policy Implementation and Agreements

Expressions of liberalization and opening up to international markets have increased after 1980. Turkey's economy has entered into a structural change and has begun the integration process with January 24 Decisions. While villagers adapted to global markets, rates of agricultural support reduced and restrictions were made on agricultural inputs and subsidies. With 1980s, also changing local power relations and the formed role of local actors within this context has been subject in rural sociology studies. Some subjects like; chang-

ing relations of production, price policies, state aids and other subsidies, the importance of the relations of production, rural adjustment policies, changing class profiles, rural stratification, local and global actors' roles in rural production issues are still being discussed by Bahattin Akşit, Çağlar Keyder, Nükhet Sirman, Huricihan İslamoğlu, Zülküf Aydın, Abdülkerim Sönmez, Nejdet Oral, Zafer Yenil and Gülten Kazgan.

In recent years common subjects are smallholder problems and the problems of farmer's articulation to the global market. Smallholders problems, changing of rural structure and food issues and problems have been discussed as results of globalization by Çağlar Keyder and Zafer Yenil in their book named *The last of the agriculture as we know it: Global power and the peasantry* (Bildığımız Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük). Also Tayfun Özkaya has discussed the problem of smallholder in his studies. Elimination process of small agricultural enterprises are addressed in the study called *Agricultural transformation in Turkey and the global market integration processes* (Türkiye'de Tarımda Dönüşüm ve Küresel Piyasalarla Bütünleşme Süreçleri) by Huricihan İslamoğlu.

Likewise applied rural studies, there has been also some political change and agreements in Turkey. In the 17th Stand By Agreement signed with the IMF was emphasized the need to act in the framework of the EU Common Agricultural Policy. A separate heading of agriculture was opened in the framework negotiations for full membership in the EU in October 2005. Also, the local project is organized by ministries and development agencies in recent years. In this way, the variety of political practices has led to the coloration of the rural studies with different subjects. However, the pace of rural sociology studies in Turkey has never been in a period of continuing and increasing and has always been intermittent.

Keywords: Rural Studies, Rural Sociology, Rural Change, Rural Development, Social Structure and Change

Kaynakça | References

- Arslan, A. (2003). Bir köy sosyolojisi çalışması: Kavaközü Köyü'nün sosyo-ekonomik yapısı ve sorunları, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 4/1:1-26
- Aydın, Z. (2010). Neo-liberal transformation of Turkish agriculture, *Journal of Agrarian Change*, 10/2:149–187.
- Ertürk, R. (1997). *Türk sosyolojisinde ve Cumhuriyet döneminde köy tartışmaları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Ertürk, R. (2008). Türkiye'de köy sosyolojisi literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6/11, s. 185-194.
- Gezgin, M. F. (1997). *Sosyal yapı açısından genel sosyoloji - köy sosyolojisi ilişkileri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- Işık, N. ve Baysal, D. (2011). Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları: Genel bir değerlendirme, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12/1, s. 165-186
- Kazgan, G. (2013). *Tarım ve gelişme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Keyder, Ç. (1988). Türk tarımında küçük meta üretiminin yerleşmesi. *Türkiye'de tarımsal yapılar içinde* (s. 163-175). Ş. Pamuk ve Z. Toprak (Der.), Ankara: Yurt.
- Kıray, M. B. (1973). Gecekondu: Az gelişmiş ülkelerde hızla topraktan kopma ve kentle bütünleşme. *SBF Dergisi*, Cem Sar'a Armağan, 27/3.
- Onbaşı, F. G. (2011). Halk Evleri ve Ülkü Dergisi: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycülük Tartışmaları, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 20 (3), s. 69-88.
- Oral, N. (2006). *Türkiye tarımında kapitalizm ve sınıflar*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Ozankaya, Ö. (1999). *Toplumbilim*, İstanbul: Cem.
- Özkaya, T. (1996). *Türkiye tarımında küçük üreticiler ve topraksızlar sorunu*, İzmir: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi.
- Planck, U. (1977). Türkiye'de köy sosyolojisi, *Erzurum Atatürk Üniversitesi İşletme Dergisi* 2/4, <http://sdrv.ms/14cmEKb>.
- Sirman, N. (2001). Sosyal bilimlerde gelişmecilik ve köy çalışmaları, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 88. Sayı, İletişim.
- Stirling, P. (2014, 25 Eylül). 45 years in the Turkish village, <http://lucy.ukc.ac.uk/stirling.html>.
- Türkdoğan, O. (1968). Türk sosyoloji tarihçesinde Carle C. Zimmerman, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 27(3-4), s. 273-285.
- Türkdoğan, O. (2006). Türkiye'de köy sosyolojisi, İstanbul, IQ Kültür Sanat.
- Tütengil, C. O. (1969). Türkiye'de köy sorunu, İstanbul, Kitap.